

В. В. Філатов, доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів
ORCID: 0000-0002-8059-3736

О. М. Мороз, аспірант кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів
ORCID: 0009-0000-6057-8750

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті здійснено ґрунтовний аналіз проблем законодавчого забезпечення протидії дезінформації в Україні. Автор виділяє три напрями, в яких держава забезпечує протидію дезінформації: 1) інформаційно-технічний (використання інформаційних технологій для створення та впровадження систем моніторингу інформаційного простору на предмет виявлення та протидії випадкам дезінформації); 2) правозахисний (створення гарантій захисту прав споживачів інформації від неякісного контенту, а також забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації); 3) організаційний (створення владних інституцій, повноваження та компетенція яких дають можливість ефективно протидіяти дезінформації). Систематизовано наступні проблеми законодавчого забезпечення протидії дезінформації в Україні: 1) відсутність профільного законодавчого акту щодо протидії дезінформації; 2) недостатня визначеність окремих механізмів протидії дезінформації в законодавстві України; 3) неузгодженість окремих категорій інформаційної безпеки з категоріями безпеки національної; 4) неврахування ролі медіакультури та медіаграмотності як важливих елементів протидії дезінформації; 5) відсутність чіткого розмежування в законодавстві рівнів інформаційної безпеки (держава, суспільство, особистість); 6) недосконалість інституту відповідальності за дезінформацію. Автор наголошує, що дезінформація це діяльність з підготовки та подальшого поширення в інформаційному просторі недостовірної інформації з метою досягнення деструктивного соціального або економічного ефекту. Аргументовано, що мета дезінформації полягає у маніпулятивному впливі на суспільство та особистість. Наголошено на необхідності поєднання цивільно-правового регулювання та кримінального переслідування за спроби дезінформації. Доведено, що з організаційної точки зору, національний механізм протидії дезінформації має ґрунтуватися на державно-приватному партнерстві та взаємодії з міжнародними суб'єктами, що забезпечить комплексність та ефективність.

Ключові слова: гібридна війна, дезінформація, збройна агресія, інформаційна безпека, інформаційний тероризм, інформація, інформаційне законодавство.

V. V. Filatov, O. M. Moroz. Problems of legislative support for countering disinformation in Ukraine

The article provides a thorough analysis of the problems of legislative support for countering disinformation in Ukraine. The author identifies three areas in which the state ensures countering disinformation: 1) information and technical (using information technologies to create and implement information space monitoring systems to detect and counteract cases of disinformation); 2) provisioning (creating guarantees for the protection of the rights of information consumers from poor-quality content, as well as ensuring the right of citizens to access public information); 3) organizational (creating government institutions whose powers and competence will provide for the possibility of effective countering disinformation). The following problems of legislative support for disinformation in Ukraine are systematized: 1) lack of a profile legislative act on countering disinformation; 2) insufficient clarity of individual mechanisms for countering disinformation in the legislation of Ukraine; 3) inconsistency of individual categories of information security with categories of national security; 4) failure to take into account the role of media culture and media literacy as important elements of countering disinformation; 5) lack of a clear distinction in the legislation between levels of information security (state, society, individual); 6) imperfection of the institution of responsibility for disinformation. The author emphasizes that disinformation is not just a type of unreliable information, but an activity to prepare and further disseminate unreliable information in the information space in order to achieve the appropriate social or economic effect. It is argued that the purpose of disinformation is to manipulatively influence society and the individual. The need to combine civil law regulation and criminal prosecution for attempts at disinformation is emphasized. It is proven that from an organizational point of view, the national mechanism for countering disinformation should be based on public-private partnership and interaction with international actors, which will ensure comprehensiveness and effectiveness.

Key words: hybrid war, disinformation, armed aggression, information security, information terrorism, information, information legislation.

© В. В. Філатов, О. М. Мороз, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних реаліях складно уявити збройну агресію проти України без гібридної інформаційної війни, яка вже понад десять років ведеться державою-агресором. Це змушує владу, громадянське суспільство та наукову спільноту постійно шукати ефективні інструменти протидії її проявам, зокрема і дезінформації. Протягом достатньо тривалого часу інформаційна складова агресії була недооцінена державою, внаслідок чого інформаційна безпека, як окремий елемент безпеки національної, не була сформована. На сьогодні дезінформація, на думку експертів, становить небезпеку для українського суспільства, і залишається чи не ключовим інструментом держави-агресора в гібридній інформаційній війні. Наразі в Україні відсутні ефективні правові механізми протидії цьому явищу, а окремі фрагментарні норми не можуть вирішити проблему, оскільки переважно мають ситуативний характер. Тобто, вони спрямовані скоріш на локалізацію наслідків, аніж на попередження та протидію. Тому, осмислення проблемних аспектів протидії дезінформації залишається на сьогодні перспективним напрямом наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Окремі питання нормативно-правового забезпечення протидії дезінформації в Україні досліджували: С. В. Адамчук, Б. І. Гривняк, А. Ю. Габрелян, О. С. Дяковський, І. П. Кушнір, І. П. Лопушинський, В. І. Маляренко, О. А. Самчинська, І. Б. Сапіжак та інші вчені. Втім сучасні загрози інформаційній безпеці держави динамічно змінюються, що актуалізує цей напрям наукових досліджень.

Метою статті є ґрунтовний аналіз проблем законодавчого забезпечення протидії дезінформації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Важливими складовими інформаційної безпеки є безпека суспільства та особистості. Саме на ці рівні розрахована дезінформація, яка чинить деструктивний вплив, особливо небезпечний в умовах зовнішньої збройної агресії. Влада визнає існування цієї проблеми та позиціонує відповідні напрями діяльності щодо протидії дезінформації. Так, в нормах Стратегії інформаційної безпеки України містяться наступні перспективні цілі щодо протидії дезінформації: 1) створення системи протидії дезінформації та інформаційним операціям, спрямованої на запобігання, максимально швидке виявлення та реагування держави і суспільства на інформаційні загрози; 2) ужиття заходів щодо запобігання та протидії поширенню дезінформації та деструктивної пропаганди стосовно європейської та євроатлантичної інтеграції України; 3) розвиток спроможностей складових сил оборони щодо протидії загрозам в інформаційному просторі; 4) посилення відповідальності за поширення недостовірної інформації (дезінформації); 5) посилення відповідальності за поширення недостовірної інформації (дезінформації); 6) спростування дезінформації, у тому числі ідеологем радянської та сучасної російської історіографії, щодо минулого і сучасного України та її територій, що нині є тимчасово окупованими державою-агресором [1].

Ці пріоритетні цілі показують, що протидія дезінформації є комплексним процесом, який повинен відбуватися одночасно в декількох напрямках. Згідно норм Стратегії національної безпеки України, пріоритетними завданнями правоохоронних, спеціальних, розвідувальних та інших державних органів відповідно до їх компетенції з-поміж іншого є: 1) отримання повної і достовірної інформації про ситуацію в Україні та світі, протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України, сприяння реалізації національних інтересів України; 2) активна та ефективна протидія розвідувально-підривній діяльності, спеціальним інформаційним операціям та кібератакам, російській та іншій підривній пропаганді [2]. У вищенаведених завданнях розкриваються окремі напрями протидії дезінформації, однак, останні також містяться в різних законодавчих актах.

Зокрема, в Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення деяких гарантій діяльності медіа і журналістів та забезпечення права громадян на доступ до інформації» від 14 січня 2025 року № 4212-IX вказано, що влада протидіє дезінформації через забезпечення права на доступ громадян до публічної інформації шляхом надання додаткових гарантій. Так, з 2025 року сесії місцевих рад проводяться гласно із забезпеченням права кожного бути присутнім на них. Протоколи сесії ради є відкритими, зберігаються протягом необмеженого строку, оприлюднюються на офіційному веб-сайті ради і надаються на запит. Також присутні на сесіях ради особи мають право здійснювати звукозапис, кіно-, фото- і відеозйомку у спосіб, що не заважає проведенню засідань [3].

В свою чергу, Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10 серпня 2023 року № 3321-IX регламентує наступні гарантії захисту прав споживачів цифрового контенту та цифрових послуг: 1) реєстрація виконавця на Єдиному державному веб-порталі для споживачів у сфері електронної комерції; 2) надання споживачам права здійснювати захист своїх прав, що виникають у зв'язку з отриманням цифрового контенту та/або цифрових послуг; 3) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про цифрові послуги [4]. Вбачається, що подібні норми є гарантіями захисту права на інформацію, і можуть вважатися елементом комплексної протидії дезінформації в Україні.

Характеризуючи сучасний стан нормативно-правового забезпечення досліджуваної сфери, слід звернути увагу на норми Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX, в яких регламентовані

окремі питання протидії дезінформації, зокрема: відповідальність за поширення недостовірної інформації, співробітництво з міжнародними акторами щодо протидії дезінформації, механізми спростування недостовірної інформації тощо [5]. Посилення регламентованих механізмів протидії дезінформації відбувається через організаційний рівень, а саме через створення спеціальних владних інституцій.

Зокрема, в Україні у 2021 році створено Центр протидії дезінформації, основними завданнями якого є: 1) проведення аналізу та моніторингу стану інформаційної безпеки та присутності України у світовому інформаційному просторі; 2) виявлення поточних і прогнозованих загроз інформаційній безпеці України; 3) участь у розробленні та реалізації Стратегії інформаційної безпеки України; 4) участь у створенні системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них; 5) розроблення методології виявлення загрозливих матеріалів дезінформаційного характеру [6]. Отже, аналізуючи сучасний стан протидії дезінформації в Україні можна зазначити, що влада одночасно діє в декількох напрямках, а саме:

- інформаційно-технічному (використання інформаційних технологій для створення та впровадження систем моніторингу інформаційного простору на предмет виявлення та протидії випадкам дезінформації).
- правозахисному (створення гарантій захисту споживачів інформації від неякісного контенту, а також забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації);
- організаційному (створення владних інституцій, повноваження та компетенція яких передбачають можливість ефективної протидії дезінформації, зокрема попередження її проявів та недопущення розповсюдження в інформаційному просторі держави).

Слід зазначити, що ці три напрями є достатньо візуалізованими на нормативно-правовому рівні та дійсно можуть стати основою ефективної системи протидії дезінформації в державі. Однак, наявність означених напрямів діяльності держави не може забезпечити ефективну протидію дезінформації в силу того, що є певні недоліки, тобто проблеми законодавчого забезпечення досліджуваної сфери. До їхнього числа варто зарахувати: 1) відсутність профільного законодавчого акту щодо протидії дезінформації; 2) недостатня визначеність окремих механізмів протидії дезінформації в законодавстві України; 3) неузгодженість окремих категорій інформаційної безпеки з категоріями безпеки національної; 4) неврахування ролі медіакультури та медіаграмотності як важливих елементів протидії дезінформації; 5) відсутність чіткого розмежування в законодавстві рівнів інформаційної безпеки (державна, суспільство, особистість); 6) недосконалість інституту відповідальності за дезінформацію.

Вирішення вищевказаних проблем слід розпочати з осмислення природи категорії «дезінформація», розуміння якої дасть змогу почати формувати ефективні механізми протидії. Відзначимо, що точна дефініція в нашому законодавстві на сьогодні відсутня, отже звернемося до позиціонування цієї категорії в працях науковців та аналітичних матеріалах. Так, І. П. Кушнір та С. В. Адамчук наголошують, що дезінформація є неологізмом у сучасній правовій науці, запозиченим з французької мови і має негативну природу, мету та наслідки. Дослідники пропонують розглядати дезінформацію, як інформацію чи повідомлення, яке повністю чи частково є неправдивим, перекрученим, взятим із контексту з негативною метою (може бути будь-що: психологічний вплив, зміна поведінки та думок суб'єкта впливу, отримання даних про банківські картки, коди доступу/паролі, отримання грошей, дестабілізації у суспільстві, дискредитація органів влади, тощо) [7, с. 474].

В Аналітичному звіті «Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни», підготовленому Українським інститутом медіа та комунікації у 2023 році дезінформація визначена як недостовірна інформація, що поширюється з метою заподіяння шкоди тим чи іншим інтересам. Отже, дезінформація – це навмисне поширення неправдивої або оманливої інформації з метою обману, введення в оману або заплутання людей. У звіті зазначається, що розвінчання фейків та маніпуляцій є основними інструментами протидії дезінформації [8]. Слід погодитися з останньою тезою, однак саме визначення дезінформації є дещо неоднозначним. З одного боку, вона розглядається як вид недостовірної інформації, а з іншого – як процес поширення такої інформації.

На сайті Президента України зареєстрована Петиція №22/130114-еп до якої додається Проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії дезінформації». В ньому дезінформація визначена наступним чином: навмисно створена, керована з певною метою (ввести в оману, поширити ідеї, наративи тощо) та доступна для перевірки повністю або частково неправдива інформація (стаття, репортаж, інша публікація, що є доступними до двох та більше осіб) у різних формах (текстова, візуальна, аудіо тощо), що імітує інформацію, що відповідає дійсності та поширюється на певну аудиторію [9]. В цьому документі дезінформація також позиціонується як вид недостовірної інформації, з чим не можна погодитися.

Вважаємо, що дезінформація – це не просто вид недостовірної інформації, а діяльність з підготовки та подальшого поширення в інформаційному просторі недостовірної інформації з метою досягнення деструктивного соціального або економічного ефекту. Отже, у профільному законодавчому акті, якщо він буде прийнятий, має бути визначення саме через процес, а не через характер відомостей. Виникає логічне

питання – для чого створювати та поширювати в суспільстві недостовірну інформацію? Слід враховувати, що дезінформація залишається одним із важливих викликів, який постає перед державою, оскільки вона чинить негативний вплив на свідомість людини, відбивається на суспільній думці [10, с. 61].

Отже, мета дезінформації – це маніпулятивний вплив на суспільство та особистість, який вимагає належної правової оцінки та впровадження ефективних засобів протидії. Останні мають ґрунтуватися на наступних принципах, які вдало систематизували О. С. Дяковський та А. Ю. Габрелян: дотримання прав людини; партнерські зв'язки та співпраця; наукова обґрунтованість; всебічні заходи, що масштабують реагування; гендерна рівність; врахування фактору поточних конфліктів [11, с. 34]. Вбачається, що ці принципи вже частково реалізовані в нормах законодавства які проаналізовані вище. Втім без деталізації в окремому профільному законі, їхня роль може бути нівельована. Важливим питанням також є вибір стратегії протидії дезінформації, яка визначає ефективність відповідного напрямку державної політики.

З цього приводу В. І. Маляренко справедливо стверджує, що будь-яка, навіть позитивна фейкова інформація в результаті має негативний вплив та є загрозливим явищем у медіа просторі. Тому, у світі існує два підходи до сфери відповідальності за поширення фейкової інформації. Перший (європейський) передбачає цивільно-правову відповідальність за дезінформацію у медіа та відповідальність за поширення фейків. Другий – кримінальне переслідування за поширення такої деструктивної інформації як приватних осіб, так і ЗМІ [12, с. 25].

У своїй науковій праці О. С. Дяковський зауважує, що в прогресивних країнах світу сформувалися дві практики управління, пов'язані з дезінформацією. Інституційні рамки, спрямовані на багатостороннє регулювання, створені ще до закону про цифрові послуги, але узагальнені в ньому, зберегли свою актуальність. Зберегли свою значимість і дії, націлені на об'єкт інформаційного впливу. Крім такого публічно-управлінського підходу до боротьби суспільства з дезінформацією, важливим елементом для ефективної протидії є співпраця між державними органами та органами місцевого самоврядування [13, с. 215]. Аналізуючи усе вищенаведене зазначимо, що:

- з урахуванням сучасного контексту збройного конфлікту, Україна повинна поєднати цивільно-правове регулювання та кримінальне переслідування за спроби дезінформації. Маркером розмежування має бути мета дезінформації та характер інтересів, яким вона завдає шкоду;

- з організаційної точки зору, національний механізм протидії дезінформації має ґрунтуватися на державно-приватному партнерстві та взаємодії з міжнародними суб'єктами, що забезпечить комплексність та ефективність.

Згідно матеріалів Парламентського дослідження щодо правових механізмів протидії дезінформації в інформаційному просторі України, Європейського Союзу та окремих держав-членів Європейського Союзу, проведеного у квітні 2025 року, Україні для формування ефективного механізму протидії дезінформації необхідно імплементувати міжнародні норми в національне законодавство і посилити законодавчі механізми з огляду на масовані агресивні інформаційні атаки [14]. Отже, усі систематизовані вище проблеми вимагають комплексного вирішення в рамках окремого законодавчого акту та довгострокової стратегії, яка буде містити пріоритетні завдання на достатньо тривалий період (5–10 років).

З приводу проблеми дезінформації в Україні О. А. Самчинська зазначає, що в сучасних умовах вона стала однією з найголовніших загроз не лише для основоположних прав та свобод окремих громадян та національної безпеки окремих держав, а викликом для демократичного режиму, європейських цінностей та міжнародної безпеки. Пандемія Covid-19, широкомасштабне вторгнення держави-агресора на території України вкотре продемонстрували роль та значення точної, достовірної та актуальної інформації для забезпечення громадського порядку й безпеки в кризових ситуаціях [15, с. 12]. Тому, важливим аспектом протидії дезінформації є гарантування права на публічну інформацію, а також запровадження чітких вимог до інформаційного контенту та послуг.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку. Таким чином, на сучасному етапі розвитку в Україні існує низка проблем, пов'язаних з законодавчим забезпеченням сфери протидії дезінформації. Ці проблеми носять системний характер, і переважно зумовлені відсутністю ефективних нормативно-правових механізмів та інституту юридичної відповідальності. У зв'язку з цим є необхідність ухвалення в державі профільного законодавчого акту, а також впровадження комплексного, інтегрованого механізму протидії дезінформації, в якому остання буде розглянута не як вид інформації, а як діяльність, спрямована на досягнення певного протиправного ефекту. Означений механізм повинен орієнтуватися не на локалізацію наслідків, а на попередження та протидію дезінформаційним кампаніям з боку держави-агресора. При цьому, перспективним напрямом подальших наукових пошуків в цій сфері є питання узгодження вітчизняного механізму протидії дезінформації з відповідними стандартами країн Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію інформаційної безпеки: Рішення РНБО від 15 жовтня 2021 р. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 251.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 179.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення деяких гарантій діяльності медіа і журналістів та забезпечення права громадян на доступ до інформації: Закон України від 14 січня 2025 р. № 4212-ІХ. *Голос України*. 2025. № 244.
4. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10 серпня 2023 р. № 3321-ІХ. *Голос України*. 2023. № 29.
5. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-ІХ. *Голос України*. 2022. № 267.
6. Питання Центру протидії дезінформації: Указ Президента України від 07 травня 2021 р. № 187/2021. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 88.
7. Кушнір І. П., Адамчук С. В. Протидія дезінформації: організаційно-правовий аспект. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 470–475.
8. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни: аналітичний звіт: Київ: Український інститут медіа та комунікації. 2023. 65 с.
9. Проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії дезінформації». URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/130114> (дата звернення: 11.09.2025).
10. Гривняк Б. І., Лопушинський І. П., Сапіжак І. Б. Дезінформація як загроза національній безпеці України в умовах неоголошеної російсько-української війни. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2024. № 1. С. 53–63.
11. Дяковський О. С., Габрелян А. Ю. Основні засади та принципи протидії дезінформації. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 30–36.
12. Маляренко В. І. Кращі практики зарубіжного досвіду боротьби з фейками та дезінформацією. *Інформація і право*. 2023. № 3 (38). С. 22–27.
13. Дяковський О. С. Правові та інституційні механізми протидії дезінформації у розвинутих країнах світу. *Право і суспільство*. 2024. № 4. 210–216.
14. Парламентське дослідження щодо правових механізмів протидії дезінформації в інформаційному просторі України, Європейського Союзу та окремих держав-членів Європейського Союзу від 23 квітня 2025 року. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/parliam_rs-hsp/76134.html (дата звернення: 10.09.2025).
15. Самчинська О. А. Правові вектори протидії дезінформації: досвід Європейського Союзу. *Форум права*. 2023. № 77. С. 6–15.

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026